Mi a szórvány és hogyan keletkezik?

Ez az elnevezés nagyon régi keletű, többek között már a bibliában találkozunk a diaspora kifejezéssel, amely alatt az anyaországtól távollakó, idegen népek közé szóródott zsidóságot, vagy keresztyéneket ért a Biblia. Egyházi Törvénykönyvünk szerint a szórvány olyan polgári község, népesebb tanya, ahol a hivek kevés száma miatt fiókegyházközség nem alakulhat. Magát a kifejezést többféle értelemben lehet használni. Beszélhetünk szórványokról abban az értelemben, hogy egy nemzethez tartozó, egy anyanyelvet beszélő tagok más nemzetű és más nyelvet beszélő lakosok között élnek, vagyis szórványról nemzeti értelemben. Beszélhetünk azonban szórványról úgy is, hogy alatta egy egyházi közösségnek olyan tagjait értjük, akik más egyházi közösség tagjai között csekély számban élnek, tehát szórványról egyházi értelemben. A szórvány fogalmához még hozzátartozik egy másik vonás is, az, hogy ezen, mások között élő közösség létszámánál, anyagi vagy lelki erejénél fogva olyan helyzetben van, hogy ez a helyzet létére, életének a saját létalapján való fejlesztésére veszélyeztető. Hogy ez a veszély miben áll és milyen vonásokban nyilvánul, később látjuk meg. Egyházi értelemben a szórvány fogalmában benne van, mint azt az előbbi hivatkozás az Egyházi Törvényekre mutatja, hogy a szórványban az egyháztagok olyan helyzetben vannak, hogy csekély számuk és erőtlenségük miatt képtelenek önálló egyházközségi életet élni, egyházközséget alakitani, s így más, nagyobb egyházközség gondozása alá vannak beosztva.

Még egy esetben beszélhetünk szórványról, vagy ismerhetjük fel a szórvány jellegzetes vonásait, amely esetet tulajdonképen nem szoktak szórványnak nevezni. Ez pedig az, mikor nagy együttélő közösségekben e közösségek közvetlen hatásától azonban messze élnek olyanok, kik ehez a közösséghez tartoznak úgyan, de ezt az odatartozásukat nem érzik s kapcsolataik azzal megszakadtak. Így nagy egyházközségekhez tartozók is, akik külvárosokban élnek, vagy akik az egyházközség munkájának és hatásának körétől elszakadtak, vagy elszakadóban vannak, ugyanazon képet mutatják, úgyanazon nehézségekkel küzdenek, mint azok a szórványban levők, akik földrajzilag esnek távol a nagyobb közösség központjától.

Szórvány alatt ezen tanulmányozás rendjén, mindig egyházi szórványokat értünk, vagyis olyan gyülekezeteket, amelyek a református lakosság tömegeitől távol élve az egyház munkájában nem tudnak olyan részt venni, mint a többiek s ezáltal egyházi hovatartozásukban és életükben különféle nehézségekkel küzdenek. Sokszor ezek a szórványok nemcsak más hitű, hanem más nyelvű és nemzetiségű lakosok közt is laknak, máskor a hit különbözősége választja el őket csak a többiektől, ismét máskor esetleg állhat ez a különbség csak a nyelv és nemzetiség különbségében. A mi egyházunk szórványainál csak az első két eset állhat fenn.

Egy szórvány életét nagyon meghatározza az, hogy mi az oka a szórvány keletkezésének. Aki tehát a szórványban dolgozik, tudnia kell, hogyan keletkezett az a szórvány. Egyházunk szórványait keletkezésük szerint két csoportba lehet osztani.

Az egyik csoportba tartoznak azok a szórványok, amelyek régen fennálló és virágzó egyházközségekből alakultak elnéptelenedés által. Ezeket desolata egyházaknak is nevezték régebben. Ilyen desolata egyházak egész serege található Hunyad, Kolozs megyék és a Mezőség területén, ahol sok helyen ma is áll a régi egyházközség temploma. Ezek megszünésének többféle oka van. Az egyik, hogy ezek az egyházközségek a mult századok háborúi folytán kipusztultak, lakosaik az ellenség által kipusztíttattak, a másik, hogy az ellenség-járta, háborúnak kitett helyekről a lakosság kivándorolt, vagy eltávozott azért, hogy magának új életlehetőséget szerezzen. Az ilyen kivándoroltak, eltávozottak szintén lehet, hogy letelepedtek olyan helyen, ahol nincsenek nyilvántartva s így az egyház munkája alól kiesnek. Az a tény, hogy egy szórvány régen erős egyházközségből lett szórvánnyá, meghatározza annak mai életét. Az ilyen szórvány fogyó tendenciát mutat, bár lakóiban sokszor a régi tradiciók emléke él, ezt nem tudja megtartani, megadja magát a pusztulásnak. A desolata egyházban mégis, még van mire támaszkodni, azok, akik itt laknak, még érzik valamennyire a közös cél és közös hagyományok kötelező és megtartó erejét.

A másik faja a szórványoknak az, amely nem a meglevő elenyészéséből, hanem új alapon keletkezett. Ez az alap a bevándorlás. Ilyen bevándorlás sokféle okból és sokféle helyre történhet. Bevándorolhatnak munkakeresés, megélhetés teremtése céljából. Vannak helyek, ahova csak bizonyos munkára alkalmas emberek költöznek be és van, ahol csak egy bizonyos idényre, amíg az a munka tart. A beköltözés történhet nagyvárosba vagy kisebb helységekbe, bánya-, vagy ipartelepekre stb. Ezeket jellemzi, hogy legtöbbször nem a régi egyházközségben már meggyökerezett, anyagilag élhetős emberekből kerülnek ki, hanem sokszor a nyugtalanokból, az értéktelenebbekből, vagy épen azokból, akik a könnyebb megélhetés által csábítva, vagy elkövetett vétségek emlékeitől kergetve hagyják ott eddigi helyüket. Az ilyen szórványnak nagy nehézsége, hogy nincs alapja, nincs közös tradició, tagjai más és más természetű, gondolkozású, felfogású emberek, akiket nem köt ahoz a helyhez semmi, de nem köt egymáshoz sem, legfeljebb a közös munka, tehát hiányzik belőlük a rendes, hagyományokra támaszkodó élet megtartó és áthidaló ereje.

Mind a két fajta szórvány nehézsége alapjában abban rejlik, hogy az itt élők a maguk egyházhoz való tartozásuk tudatát elvesztik s más, rájuk nézve idegen hatás alá kerülnek, beolvadnak a környező népbe vagy hitbe. Kapcsolatuk, amely úgyis gyenge volt, a maguk egyházával megbomlik s ezzel elvesztik vagy eldobják mindazt, mit számukra az egyháznak jelentenie kellett volna. A szórványgondozás, a szórványmunka kérdése az: hogyan lehet ezeket a lelkeket s gyülekezeteket a kapcsolatban megtartani vagyis arra segíteni, hogy az egyház közösségében megmaradjanak. Úgyanez a probléma a nemzeti értelemben vett szórványok kérdésében is. Ez a két kérdés azonban különbözik egymástól a kezelés módjában és szempontjaiban s mi ezuttal csak az egyházi szórványok kérdésével foglalkozunk.

Krizbai Miklós.